

a különféle szövegek — leszámítva néhány szóhasználati jellemzőt — nyelvileg általában kevésbé egyénitettek. Azokra a szövegekre is igaz mindez, amelyekben nem valamilyen külső szemlélő, de a főhős beszéli el életútját. Az ilyesfajta (néha kifejezetten belső) magánbeszéd — önnön megformáltságuk szervezőelveként többszörösen is megismételve a hangadás tétét — érzéketlenség és érzékenység, az egymással való ellehetetlenülő és vágyott beszélgetés, személyesség és személytelen igazodás/sodródás, netán jószándékosság, közönyösség és durvaság vibráló feszültségének (nyitottá váló) terében bomlanak ki. Ezzel pedig világosan rámutatnak a Tar Sándor novelláit — mint a megszólalni tudás/engedés kivételes pillanatait — jellemző erőteljes hatás egyik legfontosabb forrására. (*Magvető*, 2000)

BENGI LÁSZLÓ

VÉGTELENRE NYÚJTOTT TÉR

Végtelenre nyújtott tér uralta a Radnóti Színház Athéni Timon című előadást, amely egyszerre játszódott a ruhatárban, a pénztárban, az üvegajtón, az előtérben és a színpadon. A videotechnika segítségével a néző élő képen értesült például arról, hogyan próbálja a kincstárnok takarékosagra inteni a jóhiszemű féktelen adakozó Timont a Radnóti Színház pénztárában. Az elszegényedett uralkodó, akit barátai cserben hagytak, búcsúlakomáján (amit valóban a ruhatárban fogyaszthat a néző) Timon ki- és levetkőzve megátkozta a pénzéhes, hízelkedő, képmutató emberiséget, majd egy erdőben rejtőzik el. Az erdőt a lecsupaszított színpad fekete falai szimbolizálták. Az avarban összevágott hulladék-papír-bálák között kapirgált szegény Timon, akít időnként meglátogattak fürdőruhás barátai. Talán ez a kép jól jellemzi az egész előadást. Zsótér Sándor meglepő, erőteljes hatásokra törekedett Shakespeare adaptációjában, bár érzéseim szerint nem elemezte végig a szituációkat, ezért nem egyszer főiskolás poénokkal és napjaink argójával próbálta meg- és feloldani bizonytalanságát, kérdéseit. Persze ez a fajta határozatlanság szülhet frapáns megoldásokat is, de zömében elhalványítja az amúgy is drámaiatlan korai Shakespeare mű drámaiságát. A színészeknek nem túl sok játéklehetőség adódik ilyen fajta színházban. Bár Timon alakját sem kitalálni, sem megformálni nem sikerült igazán, Cserhalmi György becsülettel végigjárta a rá kirótt óriási tereket. Kulka János bölcselkedő figurájának a

tökmag és fehérrépa-evés jutott színészi alakítás címén. Egyedül a szenátorok bőrébe bújtatott öreg hölgyek (Csomós Mari, Koós Olga, Martin Márta) élősködő színpadi jelenléte hagyott mélyebb nyomokat az emlékezetemben, amihez a főiskolások csak asszisztáltak.

VARGA JUDIT

JUHÁSZ JÓZSEF - MAGYAR ISTVÁN - TÁLAS PÉTER - VALKI LÁSZLÓ: KOSZOVÓ

A könyv csalódást okozott (feltéve, hogy egy háborúról szóló könyv meglepetést és netalán örömet is szerezhet). Az 1989-től éleződő koszovói konfliktusról készített keresztmetszete kevésbé életszerű és emlékezetes (és ezzel talán kevésbé autentikus), mint a BBC szerzőpárosának Laura Silber-Allan Little: *Jugoszlávia halála* című könyve. Az ebből készült sorozatot a Magyar Televízió is bemutatta. A koszovói eseményeket az 1988-as rigómezei események óta figyelemmel követtem az írott sajtóban, televízióban és a világhálón. A könyvben csalódnom kellett, ugyanis nem tudta valóban tükrözni a történeteket és indulatokat, melyek egymásnak feszültek.

A történész, katonai szakértő, politológus és nemzetközi jogász szerzők egy-egy terület elismert szakértői. Valóban nehéz munka és kihívás, izgalmas játék lehet négyszeres könyvet írni úgy, hogy túlsúlyba ne kerüljön egy szerző érdeklődése vagy stílusa — ezt az akadályt nem vették sikeresen. A könyv mindvégig személytelen marad, adatok (nehol túl sok, néhol kevés) közlésére szorítkozik. A szerzők jártasak a Balkán történelmében, helyi viszonyaiban, ismerik a konfliktusok lehetséges forrásait, a nemzetközi jog törvényeit és példáit, melyek a tárgyalásokat elősegítették vagy éppen hátráltatták. Amikor a szöveg kiszabadulna kötöttségéből, és feszültséggel telítődve felgyorsulna a cselekménye, visszazökken a steril környezetébe. A konfliktus legfontosabb összetevője marad ki: az ember (politikus, diplomata, katonai vezető, katona, gerilla, háborús bűnös, áldozat, menekült). A könyvben, amely médiaforgasztásra szánt leegyszerűsítésekkel jelent meg, túlsúlyba kerül a nemzetközi jog területe. Ez talán annak is a következménye, hogy a rövid jogi szövegekben is annyi adat jelenik meg, hogy az olvasás nagyobb erőfeszítést és odafigyelést igényel, mint egy történeti áttekintésnél.

Az egyén kimaradása a könyvből azt eredményezi, hogy a konfliktus vezetőiről kevés információt kapunk, s nem ismerkedünk meg a háttérrel, mely nyilván befolyásolta döntéseiket. Sok minden kimaradt a könyvből, s a konfliktus globális áttekintése nem vezet célra egy olyan karsztos terepen, ahol a törzsek, indulatok, személyes és családi szálak, fegyver- és droggereskedelem mozaikkockái teszik ki a bekövetkezett háború és valószínűleg a közeljövő képét. Köztudott, hogy a válság éleződésének folyamán a szerb és albán tisztek családja például tabunak számított. Ennek megszegése komoly konfliktusokhoz vezetett. Ezek a tények a könyvben említés szintjén sem szerepelnek. A menekültek csupán számadatként jelennek meg pár helyen. A számok ekkor már folyamatosan növekednek, de az egyéni sorsokról, a környező országok magatartásáról és befogadóképességéről — készségéről nem szól a könyv. Hogy mit kellett átélniük ezeknek az embereknek — függetlenül az etnicitásuktól —, kevés szó esik. Arra az érdekes momentumra, hogyan sakkoztak a nyugati országok a befogandó menekültek számával, és ezt miként használták politikai céljaik elérésére és a közvélemény befolyásolására, nem világít rá a könyv. Csupán említést tesz, hogy a háború végén az etnikai tisztogatás már nyíltan folyt. Az alatomos eszközök (rendszámtáblák, személyi és mindennemű igazolvány elkobzása) felhasználásának hosszú távú és nyilván megfontoltan kitervelt célját és következményét nem tárgyalja kellő mértékben a könyv. Ugyanis a valószínűleg bekalkulált légitámadások utánra készülve immár az (általa sokszor megszegett) nemzetközi jog ítéletében bízva a szerb állam arra hivatkozhat, hogy (a személyazonosságukat bizonyítani nem tudó koszovói lakosok helyett) albániai albánok szeretnének letelepedni Koszovóban, s valójában ők változtatnák meg a tartomány etnikai összetételét. Kimaradt az a tragikomikus epizód is, amikor Rambouillet-ben az egyik küldöttség nem tudott pihenni, mert a kastélyban fölötte elszállásolt másik küldöttség éjszakánként mulatott.

Az iraki háború óta a köztudomásba és filozófiába is bekerült posztmodern háború fogalma és annak melléktermékei nem jutnak szerephez a kötetben, a szerzők nem vesznek tudomást a valódi háborúval párhuzamosan

folyó média háborúról, csupán a Belgrádi Televízió épületének és néhány leadóállomásnak a bombázását említik. Holott a három fél (JSZK, UCK, NATO) legfőbb támasza haderője mellett a média volt, ezek közül Jugoszláviának a televízió jelentette legfontosabb eszközét lakosságának irányítására. Nem tudom, mennyire dolgoztak a szerzők helyi nyelvű — szerb és albán, megrostált vagy rostálatlan forrásból.

Ahogy a bomba becsapódásának híre megelőzheti magát az eseményt (ezzel el is rettenthet), úgy az áldozatok bemutatása képes alakítani a közvéleményt (adófizetőknek, hivatásos katonák hozzátartozóinak, a nyugati szavazó polgároknak véleményét), és a háború további kimenetelét. Ám ebben a háborúban, ellentétben az irakival, ahol az eseményeket csupán egy oldal kommentálta, egyfajta visszarendeződés is megfigyelhető; a média nemcsak résztvevője, de újra kívülálló szemlélője is lett a háborúnak. Mennyire furcsa helyzet volt, amikor a Sky News folyamatos helyszíni tudósítását megszakította a stúdióban folyó beszélgetés-elemzés, melynek résztvevője volt a szerb állam képviselője is. Ezzel egy meccs közvetítéséhez hasonlított a műsor, jelezve, hogy a totális konfliktus már nem létezik, ahogy a totális háború képe irreális, hisz még ilyenkor is folyik a párbeszéd. Ezzel a nyugati hatalmak azt is bizonyították, hogy emberiség (!) elleni bűntettek meggátolását szeretnék elérni, és teret biztosítottak mindkét félnek, szemben a belgrádi televízió kiátkozó műsorszerkesztésével. A könyv további hiánya, hogy figyelmen kívül hagyja az interneten dúló háborút és propaganda hadjáratot, az ellenség tájékoztató szerveinek feltörését, valamint a hírhaborút, melynek elképesztő tulajdonsága a másodpercenkénti frissítés és jobb esetben teljes visszakereshetőség.

A *Koszovó — Egy válság anatómiája* mégis fontos kiadvány, dokumentum értéke hiányai ellenére nem megkérdőjelezhető, alapos, sterilitásból fakadva szenzáció és spekuláció mentes, internetes dokumentumra is hivatkozó (!) munka, aminek szépséghibája a térképek és grafikonok silány (a digitális technika korában elfogadhatatlan) minősége. (*Osiris*, 2000)

SZÜTS ZOLTÁN